

مقاله پژوهشی

واکاوی پیشران‌های مؤثر و تدوین سناریوهای توسعه گردشگری ماجراجویانه در کویر مرنجاب

ناهد عبدلی*

پژوهشگر دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۶ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۱

چکیده | امروزه گردشگری ماجراجویانه سریع‌ترین بخش گردشگری روبه‌رشد در جهان را دارد و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای توسعه پایدار در کشور میزبان مورد توجه قرار گرفته است. کویر مرنجاب در ایران، به‌عنوان یک ناحیه ممتاز، قابلیت تبدیل شدن به یک نمونه محرک توسعه پایدار را دارد. عوامل متعددی بر تحقق این مهم تأثیرگذار هستند. این مقاله قصد دارد با رویکرد آینده‌پژوهی نشان دهد که چه مؤلفه‌هایی باعث می‌شود گردشگری ماجراجویانه به گونه‌ای توسعه یابد که سهم آن در روند توسعه پایدار مقصد، بهینه شود؛ یعنی شاخص رشد اقتصادی را افزایش داده و برای جامعه بومی رفاه اجتماعی به ارمغان آورد، ضمن آنکه مخاطرات زیست محیطی نیز کاهش یابد. در این پژوهش، ساخت مفاهیم و الگوها با استفاده از دو استراتژی شناسایی پیشران‌های کلیدی با نرم‌افزار میک‌مک و سناریونویسی با نرم‌افزار سناریویوزارد انجام شده‌اند. دوازده پیشران کلیدی از طریق سناریوهای سازگار و قوی برای هر متغیر در سه وضعیت مختلف (تداوم، وخامت و رشد) تبیین شد. یک سناریوی قوی و سه سناریو با سازگاری بالا که احتمال وقوع بیشتری دارند، حاکی از تداوم روند کنونی در آینده میان‌مدت است. نتایج نشان می‌دهد، خصوصی‌سازی در حوزه گردشگری، بیشترین ارزش سازگاری را در بین دیگر وضعیت‌های احتمالی داراست.

واژگان کلیدی | گردشگری ماجراجویانه، گردشگری پایدار، آینده‌پژوهی، عوامل پیشران گردشگری، کویر مرنجاب.

شورای جهانی سفر و گردشگری^۱، تولید ناخالص داخلی اقتصاد گردشگری در سال ۲۰۱۹، ۱۰/۴ درصد بود که نشان‌دهنده سودآوری این صنعت است. در این سال بیش از ۳۳۴ میلیون شغل یعنی از هر ده نفر، یک فرد در سراسر جهان در حوزه گردشگری فعال بوده است؛ همچنین از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۹ از هر چهار شغل جدید، یک شغل در این حوزه ایجاد شده است. با شیوع کووید ۱۹ در سال ۲۰۲۰، ۶۲ میلیون شغل از بین رفت و جهان با کاهش ۱/۵ درصدی گردشگر مواجه شد، همچنین سهم تولید ناخالص داخلی کشورها ۱/۴۹ درصد در مقایسه با سال ۲۰۱۹ تنزل یافت. این آمار برای ایران قابل توجه است و نشان می‌دهد گردشگری خارجی در سال ۲۰۲۰، ۸۶/۷- نسبت به سال ۲۰۱۹، و گردشگری داخلی

مقدمه | اهمیت صنعت توریسم در توسعه پایدار، موضوعی بدیهی و تکراری است زیرا برای بسیاری از کشورها از جمله ایران، گردشگری کاتالیزوری برای توسعه ملی و منطقه‌ای و بهترین راه توسعه است. توسعه پایدار منتج، مهم‌ترین هدف در صنعت گردشگری و عاملی مؤثر برای مقابله با فقر به حساب می‌آید؛ به علاوه آنکه به‌عنوان یک حوزه اقتصادی اهمیت فزاینده‌ای در نظام اقتصادی جهان یافته است. در آینده‌ای نزدیک ایران باید سهم اقتصاد و تولید ناخالص ملی خود را از این صنعت پویا بیشتر سازد. ایجاد فرصت‌های اشتغال و درآمدزایی از طریق تنوع گردشگری، مناسب‌ترین گزینه برای توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی است. طبق گزارش

*نویسنده مسئول ۰۹۱۲۶۱۳۶۰۱۸.nahidabdoli@grad.kashanu.ac.ir

گذشته و حال برآمدند که غالباً بر مبنای تحلیل روندهای گذشته و تداوم آن در آینده به منظور دستیابی به کشف، ابداع و ارزیابی آینده ممکن، محتمل و مطلوب بوده است. این مقاله قصد دارد با رویکرد آینده‌پژوهی نشان دهد که چه مؤلفه‌هایی باعث می‌شود گردشگری ماجراجویانه به گونه‌ای توسعه یابد که سهم آن در روند توسعه پایدار مقصد، بهینه شود؛ یعنی شاخص رشد اقتصادی را افزایش دهد و رفاه اجتماعی برای جامعه بومی به ارمغان آورد، ضمن آنکه مخاطرات زیست محیطی نیز کاهش یابد.

پیشینه پژوهش

علی‌رغم مطالعات قابل توجه پیرامون انواع گردشگری به ویژه نوع ماجراجویانه در کشورهای دیگر، تعداد پژوهش‌ها در ایران بسیار اندک است. تنها در یک مطالعه، خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳) با بررسی امکان گردشگری ماجراجویانه در کویرهای ایران به این نتیجه رسیدند که با توجه به مشخصه‌ها و ویژگی‌های یک فعالیت ماجراجویانه، پتانسیل ماجراجویی در کویر لوت و دشت کویر وجود دارد. دو پژوهش به ماجراجویی ورزشی می‌پردازند: کریمی، سلطانیان و بجانی (۱۳۹۹) با هدف طراحی مدل توسعه گردشگری ورزشی ماجراجویانه براساس نظریه داده‌بنیاد و استفاده از روش کیفی موانع را مورد توجه قرار داده و پیشنهاد می‌کنند که با توجه به شناسایی عوامل مؤثر، سیاست‌های مدیریتی در راستای پیشبرد این نوع گردشگری تعیین و اجرا شود. صفاری، حیدری و لطیفی‌فرد (۱۳۹۹) با هدف تبیین تأثیر مشارکت پایدار بر گردشگری ماجراجویانه، موضوع توانمندسازی زنان را با کاربرد مدل‌سازی معادلات ساختاری واریانس محور انجام داده و به این نتیجه رسیده‌اند که در ایران، امکان توانمندسازی زنان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فیزیکی و سیاسی از طریق مشارکت در فعالیت‌های ماجراجویانه وجود دارد. آنها به سازمان‌های متولی امور زنان پیشنهاد می‌کنند به‌عنوان راهبردی جدید به فراهم کردن فرصت‌های مشارکت زنان در فعالیت‌های جسمانی و به طور خاص، ماجراجویانه اقدام کنند. به‌طور کلی گردشگری ماجراجویانه از منظر پژوهشگران مغفول مانده است، از این جهت، این مقاله در موضوع پژوهش، نوآورانه است و بر این امر تمرکز دارد که ایران از توانایی بالایی در گردشگری ماجراجویانه در مناطق کویری، کوهستان، دریاها و دریاچه‌ها برای گردشگران حرفه‌ای برخوردار است. پس ظرفیت‌ها و راهکارهای اجرایی توسعه آن، بیشتر باید مورد پژوهش قرار گیرد.

مبانی نظری

این مقاله مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد است. متغیرهای مورد بررسی

۴۴/۱- درصد تحت تأثیر کووید ۱۹ و تحریم‌ها کاهش یافته است. از طرف دیگر ایران وعده ۲۰ میلیون گردشگر برای سال ۲۰۲۵ را در سند چشم‌انداز داده است^۱، با این وجود، آمارها نشان از عدم تحقق اهداف و سیاست‌های کلان دارد. به باور محققان، گردشگری هدف اصلی توسعه است (Bright, 2014) و پویایی اقتصادی و اجتماعی از این طریق الزامی می‌شود. به همین علت، شناخت ابعاد و ظرفیت‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی گردشگری در فضای ملی، شهری و روستایی که متناسب با مؤلفه‌های فرهنگی کشور باشد از اهمیت زیادی برخوردار بوده و گردشگری ماجراجویانه از آن جمله است. علاقه به ماجراجویی، پدیده اجتماعی جدیدی نیست و از گذشته با اکتشاف مکان‌های جدید و ناشناخته در ارتباط بوده است. به عقیده وبر، ماجراجویی برای خطر کردن بسیار مهیج است و فرد مهارت و توانایی خود را در یک موقعیت پر خطر می‌آزماید (Weber, 2001, 363). در حال حاضر، سفرهای مخاطره‌آمیز به مقصدهای پرخطر مانند کویر، غار، کوه و مناطق بکر زمین انجام می‌شود. محققان زمانی یک سفر را ماجراجویانه می‌دانند که سه جزء تعامل با طبیعت، ارتباط با فرهنگ و فعالیت بدنی را در خود داشته باشد (Beedie, 2003). وجود این ویژگی‌هایی از قبیل برآیند نامشخص، خطرپذیری و چالش، پاداش‌های پیش‌بینی شده، شبیه‌سازی و هیجان، فرار و جدایی، اکتشاف و شناسایی، جذب و تمرکز و احساسات متضاد را مورد بحث قرار می‌دهد (Vujadinovic, Sabic, JoksimovicGolic, Gajic, Zivkovic & Milincic, 2013). باکلی (Buckley, 2004, 1428) یکی از بهترین تعاریف تولید-محور از گردشگری ماجراجویانه را ارائه داده است: «گردشگری ماجراجویانه، عبارت است از تورهای تجاری و برنامه‌ریزی شده‌ای که جذابیت آن به خاطر فعالیت‌های فضای باز و ریسک‌پذیر است، معمولاً تجهیزات تخصصی نیاز دارد و برای مشتریان تور بسیار مهیج است. شخص ممکن است به تنهایی تجهیزات را به کار اندازد یا ممکن است به‌عنوان سرنشین باشد». بنابراین گردشگری ماجراجویانه شامل تفریحات و ورزش‌های ماجراجویانه و یکی از انواع گردشگری مدرن است؛ اغلب در مناطق بکر و دور از هیاهوی شهری انجام می‌شود که به دلیل علاقمندان خاص آن، گردشگری علائق خاص^۲ نیز قلمداد می‌شود (Trauer, 2006, 183). این نوع ماجراجویی خستگی و عدم هیجان در زندگی روزمره را جبران می‌کند زیرا مواجه شدن با تهدیدها و ترس‌ها برای فرد لذت‌بخش است. پیشینه آینده‌نگاری در ایران به برنامه‌های عمرانی پنج‌ساله و سند چشم‌انداز توسعه کشور در افق ۱۴۰۴ بازمی‌گردد، در طول تاریخ، بشر همواره با این سؤالات روبرو بوده که چه اتفاقی در آینده روی خواهد داد و آیا می‌توان آینده را تغییر داد؟ محققان در پاسخ، به دنبال تبیین آینده به واسطه مطالعه

باید با شناخت و پیوند این عناصر با مدیریت هوشمند و خلاق برای کاهش پیامدهای منفی اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی، جنبه‌های تازه‌ای از توسعه گردشگری پایدار را فعال کند. همچنین سیاست‌گذاران و مدیران گردشگری باید بدانند که با توسعه گردشگری پایدار مبتنی بر مدیریت خلاق، دفعات و زمان حضور گردشگر در منطقه افزایش پیدا می‌کند، در نتیجه، با افزایش منافع اقتصادی، آسیب‌ها و پیامدهای گردشگری به حداقل ممکن کاهش خواهد یافت.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر روش، کیفی و از نظر هدف کاربردی و نوآورانه است، سناریوها اکتشافی هستند و با بهره‌مندی از روش دلفی به دست آمدند. ساخت مفاهیم و الگوها با استفاده از دو استراتژی شناسایی پیشران‌های کلیدی با نرم‌افزار میک‌مک^۶ و سناریونویسی با نرم‌افزار سناریویوزارد^۷ انجام شده است. از نظر روش این پژوهش کاملاً نو است. آینده‌پژوهی دانش طراحی، تحلیل و ترسیم هوشمندانه آینده و چگونگی مواجهه با این پدیده ناموجود است. یکی از روش‌های آینده‌پژوهی، تدوین سناریو است که در آن معمولاً دو یا چند سناریو یا متن متفاوت در مورد آینده موضوع نگاشته می‌شود که احتمال وقوع آن بیشتر است، پس ابزاری برای تحلیل سیاست‌ها و شناخت شرایط، تهدیدها، فرصت‌ها، نیازها و ارزش‌های برتر آینده است (Smith, Reid & McCloskey, 2007, 587). این رویکرد فرصتی برای مدل‌سازی و انعکاس آینده‌ها، سازمان‌ها و نظام‌های اجتماعی ساختاریافته فراهم می‌کند. یکی از مهم‌ترین مزیت‌های سناریوها، آگاه‌سازی سیاست‌گذاران و فعالان عرصه گردشگری از عدم قطعیت آینده است؛ زیرا صنعت گردشگری را منعطف و نوآورتر می‌سازد و به برنامه‌ریزی بر اساس پسران‌ها و پیشران‌های توسعه‌یاری می‌رساند. از این‌رو، گسترش تفکر درباره آینده، شناسایی طیفی از بدیل‌های جایگزین، ترسیم انواع احتمال‌ها و پیش‌بینی چالش‌های آینده از خصیصه‌های سناریونویسی است. به‌طور کلی، فرایند برنامه‌ریزی سناریو مبتنی بر پنج مرحله است که عبارت‌اند از: شناسایی زمینه‌های سناریو؛ شناسایی عوامل کلیدی؛ تحلیل عوامل کلیدی؛ تولید سناریو و انتقال سناریو (Kosow & Gabner, 2008, 25). در ابتدا، زمینه‌های سناریو با استفاده از شاخص‌های گردشگری ماجراجویانه، متغیرهای بومی و مؤلفه‌هایی که توسط محققان گردشگری در ایران و جهان مورد استفاده قرار گرفته بود، شناسایی شدند (جدول ۱). جامعه آماری تحقیق، فعالان و شاغلان و گردشگران حرفه‌ای صنعت گردشگری ایران و حجم نمونه متشکل از ۳۰ نفر از کارشناسان و فعالان گردشگری به‌ویژه گردشگری ماجراجویانه است. متغیرها از طریق مطالعه تحقیقات پیشین گردآوری شدند؛ سپس پرسشنامه

نتیجه تحلیل محتوای تحقیقات انجام‌شده و نظرخواهی از خبرگان به روش دلفی است. همچنین موضوع توسعه گردشگری ماجراجویانه با رویکرد گردشگری خلاق مورد توجه قرار گرفته است. همراه با تحولات جدید در توسعه پایدار و مدیریت گردشگری، دیگر استفاده از تجارب پیشین برای بررسی مقصد کافی نیست، بنابراین، مشارکت در فرهنگ‌های محلی و بهره‌برداری از منابع طبیعی با هدف کنش خلاقانه و کسب تجربه‌های جدید میان میزبان و گردشگر الزامی است. از این‌رو، درک روشن از مفهوم گردشگری خلاق، راه را برای توسعه این نوع خاص فراهم خواهد ساخت. مفهوم گردشگری خلاق^۸ از سال ۱۹۹۳ با دیدگاه پیرس و باتلر (Pearce & Butler, 1993) مطرح شد و به‌عنوان نسل سوم گردشگری بعد از گردشگری ساحل با هدف گذران اوقات فراغت و سپس گردشگری فرهنگی با هدف تماشای فرهنگ و موزه‌ها قرار می‌گیرد (Kim, 2013). ریچاردز و ریموند (Richards & Raymond, 2000) از محققان و بسط‌دهندگان این مفهوم، بیان می‌کنند که هر مقصد قادر است ترکیبی خاص از دانش، مهارت، میراث ملموس، سرمایه اجتماعی و فضایی را به‌عنوان پتانسیل ویژه برای فعالیت خلاقانه ارائه کند، به همین دلیل گردشگری خلاق، شکلی از گردشگری فرهنگی است. ریچاردز در توضیح رابطه بین گردشگری و خلاقیت، مخصوصاً با توجه به پیامدهای تغییر خلاق در گردشگری، از هر دو لحاظ تولید و مصرف، به استراتژی‌های مداخله‌ای در حال تحول توجه دارد. این مفهوم با شعار موزه‌های کمتر، میدان‌های بیشتر^۹، بر تعامل بیشتر گردشگر با محیط فرهنگی جوامع محلی و یا محیط طبیعی تأکید دارد. به بیان دیگر، این نوع خاص گردشگری، مشاهده‌ای مشارکتی است که حواس پنج‌گانه گردشگر را در خلق تجربه او از زیست‌بوم درگیر می‌کند و حاصل تعامل جامعه میزبان و تقاضای گردشگر است (بسته‌نگار، حسنی و خاکزار بفرویی، ۱۳۹۶). در واقع، تجربه‌ای لذت‌بخش، ژرف و بدیع را برای گردشگران در پیوند با جامعه بومی فراهم می‌آورد. برخی محققان گردشگری خلاق را نه لزوماً سفر به مکان‌های جدید، بلکه داشتن نگرشی نو دانسته‌اند و معتقدند فارغ از منافع حاصل از گردشگری، این شیوه نوین، مدار فرهیختگی را در مقصد، ایجاد می‌کند (Soria & Molendowska-Ruiz, 2014). در صد سال اخیر، ایران به واسطه تمدن کهن و منابع طبیعی خود همواره از جمله مقاصد گردشگری میراث فرهنگی بوده است. در حال حاضر، صنعت گردشگری ابعاد تازه‌ای به خود گرفته و وارد سطحی انتزاعی و ذهنی شده است؛ عناصر مختلفی مانند گردشگر، جامعه میزبان، شرکت‌های تجاری و محیط دارد و با توجه به انگیزه، جاذبه‌های مقصد، حمل‌ونقل و سایر مؤلفه‌ها، انواع متنوع و گسترده گردشگری همچون نوع ماجراجویی شکل گرفته است. در این میان، نواحی گردشگری

جدول ۱. متغیرهای به‌دست‌آمده با روش اسنادی و دلفی. مأخذ: نگارندگان.

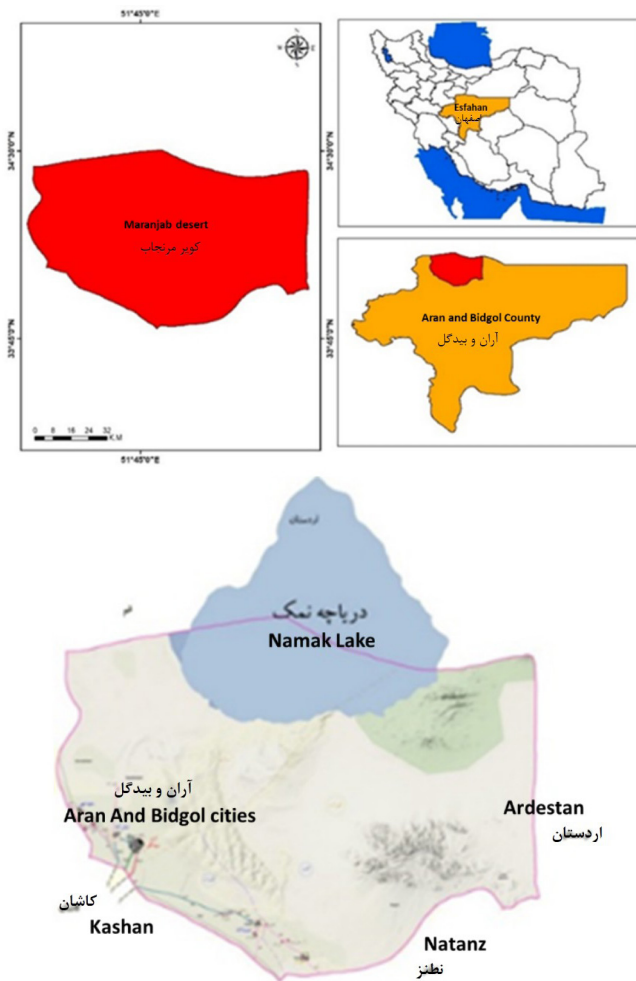
ابعاد	شاخص	عوامل	منبع
پایداری اقتصادی	بازاریابی گردشگری	تبلیغات و ترویج	(صادقیان، کیانی و غلامی (۱۳۹۹)؛ محرم‌زاده، گنجی ایمچه، حسینی و گنجی ایمچه (۱۳۹۹)؛ خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳)
		رضایت گردشگر و وفاداری جامعه بومی	خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳)؛ Buckley (2004)؛ Asmelash & Kumar (2020)
		مدیریت یکپارچه برند	Buhalis (2000)؛ میرتقیان رودسری (۱۳۹۸)
	مدیریت گردشگری	استفاده از فناوری‌های پیشرفته و توسعه گردشگری مجازی	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳)؛ Buhalis (2000)
	مدیریت اقتصادی	مدیریت هوشمند و خلاق	صابری‌فر (۱۳۹۹)؛ صادقیان و همکاران (۱۳۹۹)؛ Chol (2003)
		خصوصی‌سازی	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ کشاورز (۱۳۹۸)
		رفاه و امنیت اقتصادی	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ محرم‌زاده و همکاران (۱۳۹۹)؛ Farid (2015)
		توسعه زیرساخت‌ها	رضوانی، بدری و الله ترابی (۱۳۹۸)؛ صادقیان و همکاران (۱۳۹۹)؛ خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳)
پایداری سیاسی	حکمرانی	سیاست‌ها و قوانین	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ صابری‌فر و نیت مقدم (۲۰۱۸)؛ Joppe (2018)؛ Du Cros (2001)
		استانداردسازی	میرتقیان رودسری (۱۳۹۸)؛ خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳)؛ Bowitz & Ibenholt (2009)
پایداری اجتماعی و فرهنگی	آموزش سرمایه اجتماعی	آموزش و توانمندسازی مشارکت و انسجام ذی‌نفعان	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ Carter, Thok, O'Rourke & Pearce (2015)؛ ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ صابری‌فر (۲۰۱۹)؛ Chen & Chou (2019)؛ Seyfi, Hall & Fagnoni (2018)
	کیفیت زندگی	کیفیت زندگی جامعه بومی	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳)؛ Yun & Zhang (2016)
	نگرش و هویت‌بخشی	ادراک و نگرش جامعه بومی	Buckley (2004)؛ Carter, Thok, O'Rourke & Pearce (2015)؛ Chen & Chou (2019)
		هویت‌بخشی به جامعه بومی	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ صادقیان و همکاران (۱۳۹۹)
پایداری زیست‌محیطی	مدیریت و برنامه‌ریزی	مدیریت و برنامه‌ریزی سبز	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ Omar (2013)؛ Du Cros, (2001)
		ارزیابی اثرات زیست‌محیطی	ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷)؛ خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳)؛ Omar (2013)
	حفاظت	حفاظت از منابع گردشگری (تنوع زیستی، منابع طبیعی، میراث فرهنگی)	صادقیان و همکاران (۱۳۹۹)؛ خاکساری و دهقانی (۱۳۹۳)؛ Yun & Zhang (2016)

آران و بیدگل، از غرب به بیابان و کویر آب شیرین، از شرق به بیابان پشت ریگ و پارک ملی کویر و از جنوب به بیابان بند ریگ و تپه‌های ماسه‌ای روان می‌رسد (تصویر ۱). ارتفاع متوسط کویر مرنجاب از سطح آبهای آزاد در حدود ۸۵۰ متر است. اعتدال نسبی به‌ویژه در فصل پاییز و زمستان، تنوع جاذبه‌های گردشگری، تنوع گونه‌های جانوری و پوشش گیاهی مناطق کویری فضای مناسبی را جهت گردشگری ماجراجویانه در این منطقه فراهم می‌آورد. عوارض طبیعی کویرهای ایران متعدد و متنوع‌اند. از این بین می‌توان به رشته‌تپه یا رشته‌کوه‌های ماسه‌ای اشاره کرد که علاوه بر داشتن منظره زیبا، برای ورزش اسکی ماسه‌ای بسیار مساعد هستند. تپه‌های ماسه‌ای پراکنده به اشکال مختلف هلالی و شمشیری شکل هستند. روی تپه‌های ماسه بادی گیاه وجود دارد. دشت‌های پوشیده از پوشش‌های متفاوت (ریگی، قلوه‌سنگی، سنگی، ماسه‌ای)، دیگر پدیده موجود در کویرهای ایران هستند (کردوانی، ۱۳۸۳). وجود معادن کاربردی و تجدیدپذیر نمک یکی دیگر از جاذبه‌های کویرهای

ماتریس تحلیل متقاطع با هدف شناسایی عوامل مؤثر و میزان ارتباط میان متغیرها در اختیار خبرگان قرار گرفت. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارند؛ بدین ترتیب سطرها تأثیرگذار و ستون‌ها تأثیرپذیرند (Arcad, Godet, Meunire & Roubelat, 2003, 61). با روش تحلیل اثرات متقابل در نرم‌افزار میک‌مک یک مدل جامع از متغیرها در ابعاد حکمرانی، اقتصادی و زیست‌محیطی و اجتماعی سنجیده شد؛ درنهایت، با پرسشنامه‌ای دیگر، سناریوها به‌دست آمدند.

جغرافیای مورد مطالعه

در ایران شرایط جغرافیایی و کالبدی مطلوبی برای پیشرفت گردشگری ماجراجویانه وجود دارد. یکی از نواحی توانمند، مناطق کویری است. کویرها خلوت، بکر و به مراکز شهری نزدیک هستند. استان اصفهان ۲۴ شهرستان، ۵۱ بخش، ۱۰۶ شهر و ۱۳۱ دهستان دارد و کویر مرنجاب واقع در شهرستان آران و بیدگل است. این کویر از شمال به دریاچه نمک در

تصویر ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی کویر مرنجاب در شهرستان آران و بیدگل. مأخذ: سازمان نقشه‌برداری کشور.

پیشران‌های مؤثر (تصویر ۲) بر توسعه گردشگری ماجراجویانه شناخته شدند.

• پایداری و ناپایداری سیستم

شیوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکنندگی نشان از میزان پایداری و ناپایداری سیستم است. در تحلیل اثرات متقابل، در مجموع دو نوع پراکنش وجود دارد. در سیستم‌های پایدار پراکنش متغیرها به شکل I است، یعنی برخی متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی تأثیرپذیری بالا هستند. همچنین در این سیستم، سه گروه متغیر بسیار تأثیرگذار، متغیر مستقل و متغیرهای خروجی وجود دارند. در سیستم ناپایدار متغیرها حول محور قطری صفحه پراکنده هستند و بیشتر مواقع حالت بینابینی دارند. در این سیستم، متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای دووجهی (ریسک و هدف)، متغیرهای تنظیمی، متغیرهای تأثیرپذیر یا نتیجه سیستم و متغیرهای مستقل جای دارند، صفحه پراکنندگی متغیرهای مؤثر بر وضعیت آینده

ایران است که منظره‌های زیبایی را خلق می‌کند (کردوانی، ۱۳۷۵).

یافته‌های پژوهش • شناسایی عوامل کلیدی

شاخص‌ها و متغیرها در چهار بعد پایداری سیاسی، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی با استفاده از روش دلفی به دست آمدند. پرسشنامه‌های برای ارزیابی، در اختیار ۳۰ نفر از خبرگان گردشگری ماجراجویانه قرار گرفت. این چنین، ۴۸ کد، چهار مقوله اصلی (ابعاد) و ۱۰ مقوله فرعی (شاخص) و ۱۸ متغیر در قالب جدول ۱ با کمک محققان تعریف و نهایی شدند. با هدف تعیین اهمیت پاسخ‌ها از طیف امتیاز ۳ - ۰ (بی‌تأثیر = ۰، تأثیر کم = ۱، تأثیر متوسط = ۲ و تأثیر زیاد = ۳) استفاده شد.

یک ماتریس ۱۸ * ۱۸ در جدول ۲ تشکیل شد و در نرم‌افزار میک‌مک بر اساس میانگین امتیازات داده‌شده به پیشران‌ها موردتحلیل قرار گرفت. از مجموع ۳۰۰ رابطه ارزیابی شده در این ماتریس، ۲۴ رابطه صفر شد، بدین معنا که عوامل تأثیر متقابلی نداشتند. ۱۴۱ عدد یک، ۱۳۷ رابطه عدد دو و ۲۲ رابطه عدد سه هستند.

مطابق جدول ۳ با دو بار چرخش، داده‌های ماتریس از مطلوبیت و بهینه‌سازی ۱۰۰ درصد برخوردار شد که حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن است.

• ارزیابی اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم

اطلاعات مجموع سطرها و ستون‌ها برای هر کدام از متغیرها در جدول ۴ مشخص شد. سطرها اثرگذاری و ستون‌ها تأثیرپذیری را نشان می‌دهند. طبقه‌بندی امتیازات گویای آن است که هشت عامل (مدیریت یکپارچه برند، استفاده از فناوری‌های پیشرفته و توسعه گردشگری مجازی، مدیریت هوشمند و خلاق، خصوصی‌سازی، توسعه زیرساخت‌ها، سیاست‌گذاری و قوانین، استانداردسازی، مدیریت و برنامه‌ریزی سبز) دارای ارزش تأثیرگذاری مستقیم و مثبت هستند. بیشترین سطح تأثیرگذاری را متغیر سیاست‌ها و قوانین و کمترین آن را متغیر رضایت گردشگر و وفاداری جامعه بومی دارد. در مقابل بیشترین سطح تأثیرپذیری برای مشارکت و انسجام ذی‌نفعان و کمترین سطح تأثیرپذیری نیز مربوط به مدیریت یکپارچه برند است.

• رتبه‌بندی پیشران‌ها

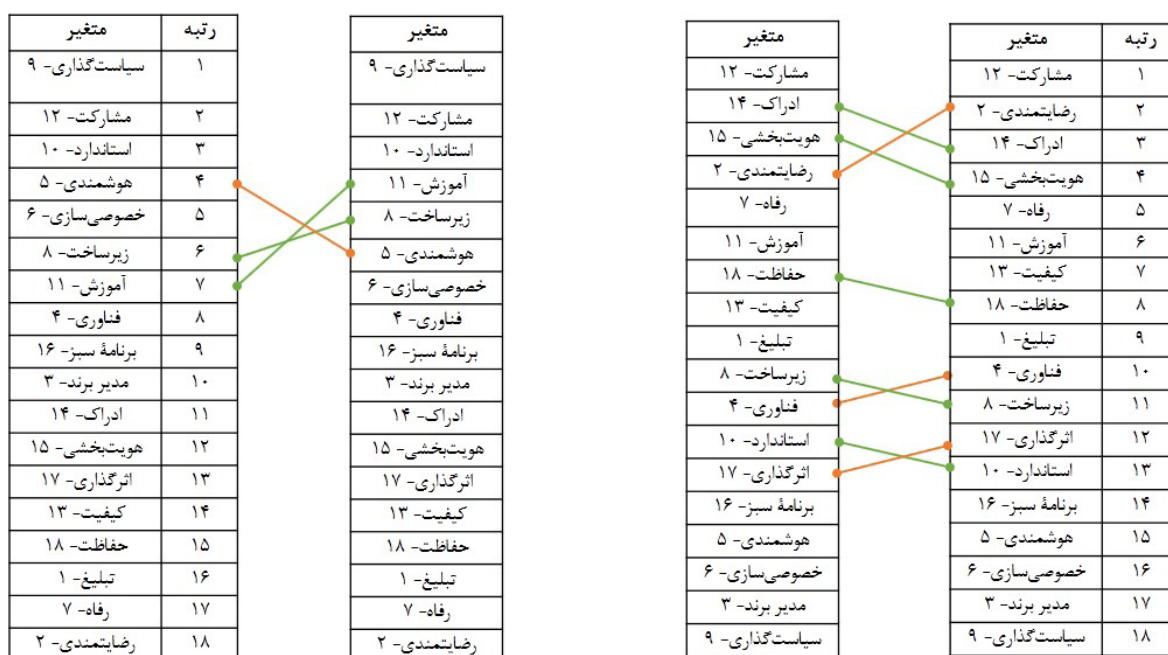
به دلیل فقدان امتیاز احتمال، رتبه‌بندی متغیرها به صورت مستقیم و غیرمستقیم ارائه می‌شود. متغیرها در جدول نسبت‌های یک‌طرفه قرار گرفتند، تا آنکه تنها میزان تأثیرپذیری را ارائه دهند. در بین ۱۸ متغیر، متغیرهای سیاست‌گذاری و قوانین، مشارکت و انسجام ذی‌نفعان و استانداردسازی دارای رتبه اول تا سوم و به‌عنوان مهم‌ترین

جدول ۲. تحلیل اولیه داده‌های ماتریس اثرات متقابل. مأخذ: نگارندگان.

اندازه ماتریس	تعداد تکرار	صفرها	یکها	دوها	سه‌ها	کل	پرشدهی
۱۸	۲	۲۴	۱۴۱	۱۳۷	۲۲	۳۰۰	۹۲/۵۲

جدول ۳. درجه مطلوبیت و بهینه‌شدگی ماتریس. مأخذ: نگارندگان.

چرخش	وابستگی	تأثیر
۱	۹۷ درصد	۹۴ درصد
۲	۱۰۰ درصد	۱۰۰ درصد

تصویر ۲. رتبه‌بندی عوامل پیشران براساس میزان تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم. مأخذ: نگارندگان.

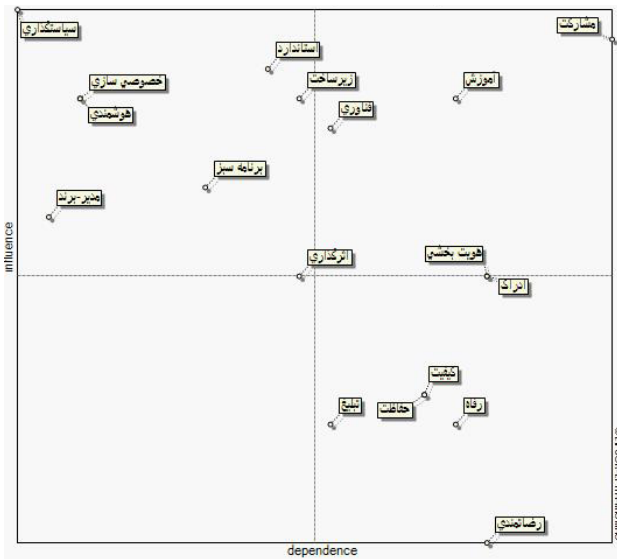
دربردارد، به عبارت دیگر، آنها بقیه سیستم را تحت تأثیر قرار می‌دهند و قابل‌کنترل نیستند. سیاست‌ها و قوانین، خصوصی‌سازی، مدیریت هوشمند و خلاق، استانداردسازی، توسعه زیرساخت‌ها، مدیریت و برنامه‌ریزی سبز و مدیریت یکپارچه برند از بین ۱۸ عامل پیشران در این منطقه جا گرفتند.

منطقه دو: متغیرهای دوجهی دارای بالاترین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هستند و به لحاظ ماهیت غیرپایدارند. هرگونه اقدام روی این متغیرها، پیامدهایی برای دیگر متغیرها دارد. این امر باعث بازخورد نسبت به متغیرهای دوجهی و تقویت یا کاهش اثرگذاری در سایر متغیرهاست. تعداد کمی از متغیرهای دوجهی دلیل پایداری سیستم هستند. همان‌طور که در تصویر ۷ مشهود است، متغیرهای آموزش و توانمندسازی و مشارکت و انسجام ذی‌نفعان در محدوده ریسک هستند و متغیر هدف وجود ندارد. همچنین، متغیر

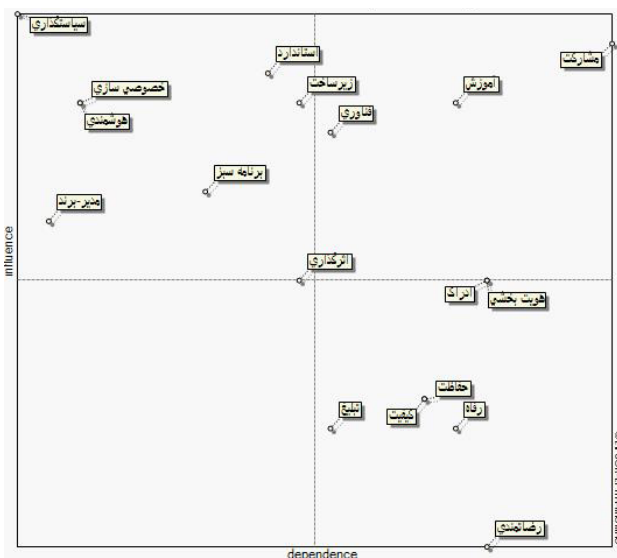
توسعه گردشگری ماجراجویانه در هر دو نقشه اثرات مستقیم و غیرمستقیم نشان‌دهنده وضعیت تقریباً پایدار سیستم و عموماً با تأثیرات بالاست (تصاویر ۳-۶).

• منطقه‌بندی عوامل اثرگذار و اثرپذیر مستقیم

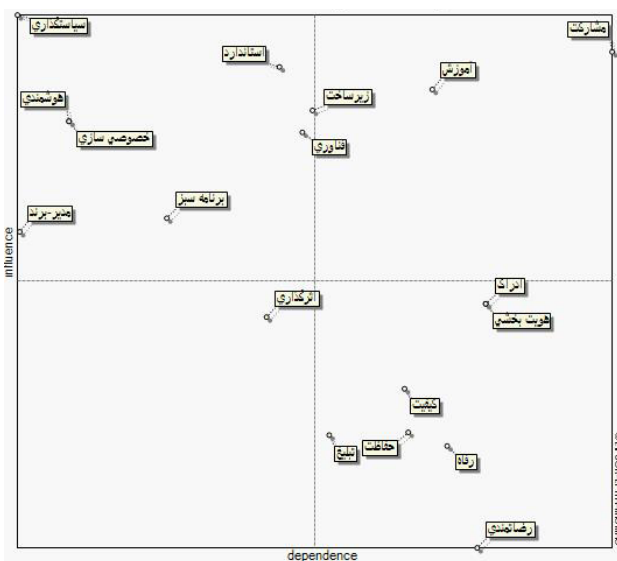
نتایج حاصل از خروجی میک‌مک نوع اثر و رابطه متغیرها را نشان می‌دهد، بدین معنا که با تعیین جایگاه هر متغیر درون جدول و ارتباط آن با سایر متغیرها، نوع و میزان اثرگذاری تعیین می‌شود. این مهم در جهت ارائه برنامه‌های مدیریتی، نقش حیاتی دارد. خروجی‌های حاصل در پنج دسته ذیل منطقه‌بندی می‌شود (تصویر ۷): ۱- عوامل تعیین‌کننده یا تأثیرگذار؛ ۲- عوامل دوجهی ریسک و هدف؛ ۳- عوامل تأثیرپذیر یا نتیجه سیستم؛ ۴- عوامل مستقل در دو بخش عوامل گسسته و عوامل اهرمی ثانویه و ۵- عوامل تنظیمی. منطقه یک: این متغیرها بیشتر محیطی هستند و بالاترین تأثیرگذاری، کمترین تأثیرپذیری و بحرانی‌ترین متغیرها را

تصویر ۳. نقشه اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۴. نقشه اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم بالقوه. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۵. نقشه اثرگذاری و اثرپذیری غیر مستقیم. مأخذ: نگارندگان.

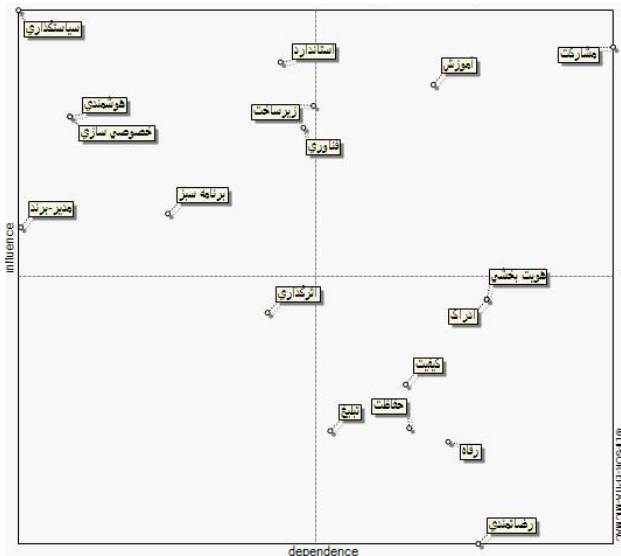
جدول ۴. میزان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر همدیگر. مأخذ: نگارندگان.

ردیف	عوامل	اثرگذاری مستقیم		اثرگذاری غیرمستقیم	
		تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری
۱	تبلیغات و ترویج	۲۰	۲۷	۱۴۱۲۲	۱۸۸۵۷
۲	رضایت گردشگر و وفاداری جامعه بومی	۱۶	۳۲	۱۱۶۰۹	۲۲۰۲۲
۳	مدیریت یکپارچه برند	۲۷	۱۸	۱۸۶۵۰	۱۲۲۱۷
۴	استفاده از فناوری‌های پیشرفته و توسعه گردشگری مجازی	۳۰	۲۷	۲۰۸۶۵	۱۸۲۸۱
۵	مدیریت هوشمند و اخلاق	۳۱	۱۹	۲۱۱۱۲	۱۳۲۷۲
۶	خصوصی‌سازی	۳۱	۱۹	۲۱۱۱۲	۱۳۲۷۲
۷	رفاه و امنیت اقتصادی	۲۰	۳۱	۱۳۸۷۹	۲۱۳۸۷
۸	توسعه زیرساخت‌ها	۳۱	۲۶	۲۱۳۵۴	۱۸۴۹۸
۹	سیاست‌ها و قوانین	۳۴	۱۷	۲۳۴۷۸	۱۲۱۶۹
۱۰	استانداردسازی	۳۲	۲۵	۲۲۳۲۱	۱۷۷۹۰
۱۱	آموزش و توانمندسازی	۳۱	۳۱	۲۱۸۲۱	۲۱۰۶۹
۱۲	مشارکت و انسجام ذی‌نفعان	۳۳	۲۶	۲۲۶۵۸	۲۴۹۲۸
۱۳	کیفیت زندگی جامعه بومی	۲۱	۳۰	۱۵۱۵۴	۲۰۴۷۳
۱۴	ادراک و نگرش جامعه بومی	۲۵	۳۲	۱۷۰۴۶	۲۲۲۱۵
۱۵	هویت‌بخشی به جامعه بومی	۲۵	۳۲	۱۷۰۴۶۶	۲۲۲۱۵
۱۶	مدیریت و برنامه‌ریزی سبز	۲۸	۲۳	۱۸۹۵۳	۱۵۳۷۲
۱۷	ارزیابی اثرات زیست‌محیطی	۲۵	۲۶	۱۶۷۵۰	۱۷۵۱۳
۱۸	حفاظت از منابع گردشگری (تنوع زیستی، منابع طبیعی، میراث فرهنگی)	۲۱	۳۰	۱۴۱۸۳	۲۰۵۵۳
	کل	۴۸۱	۴۸۱	۴۸۱	۴۸۱

استفاده از فناوری‌های پیشرفته و توسعه گردشگری مجازی، متغیری دوجوهی است.

منطقه سه: این محدوده بیانگر متغیرهایی با کمترین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری (نزدیک به صفر) است. این متغیرها متشکل از روندهای مشخص یا عواملی است که تقریباً به

نشان می‌دهد. این متغیرها دارای تأثیرگذاری کمتر و بیشترین تأثیرپذیری هستند و به‌وسیله متغیرهای محدوده یک و دو تحت تأثیر قرار می‌گیرند. متغیرهای ادراک و نگرش جامعه بومی، رفاه و امنیت اقتصادی، کیفیت زندگی جامعه بومی، هویت‌بخشی، مدیریت و برنامه‌ریزی سبز، حفاظت از منابع گردشگری (تنوع زیستی، منابع طبیعی، میراث فرهنگی) در این محدوده جا دارند. منطقه پنجم: این ناحیه، متغیرهای تنظیم‌کننده را نشان می‌دهد. درباره این متغیرها هیچ‌گونه نظری نمی‌توان داشت. ارزیابی اثرات زیست محیطی، در این محدوده است. متغیرهای استراتژیک: متغیرهایی با قابلیت دستکاری و کنترل هستند که بر پویایی و تغییر سیستم تأثیر می‌گذارند. متغیرهای ارزیابی اثرات زیست محیطی، آموزش و توانمندسازی، هویت‌بخشی و مشارکت و انسجام ذی‌نفعان، به ترتیب عوامل کلیدی هستند.

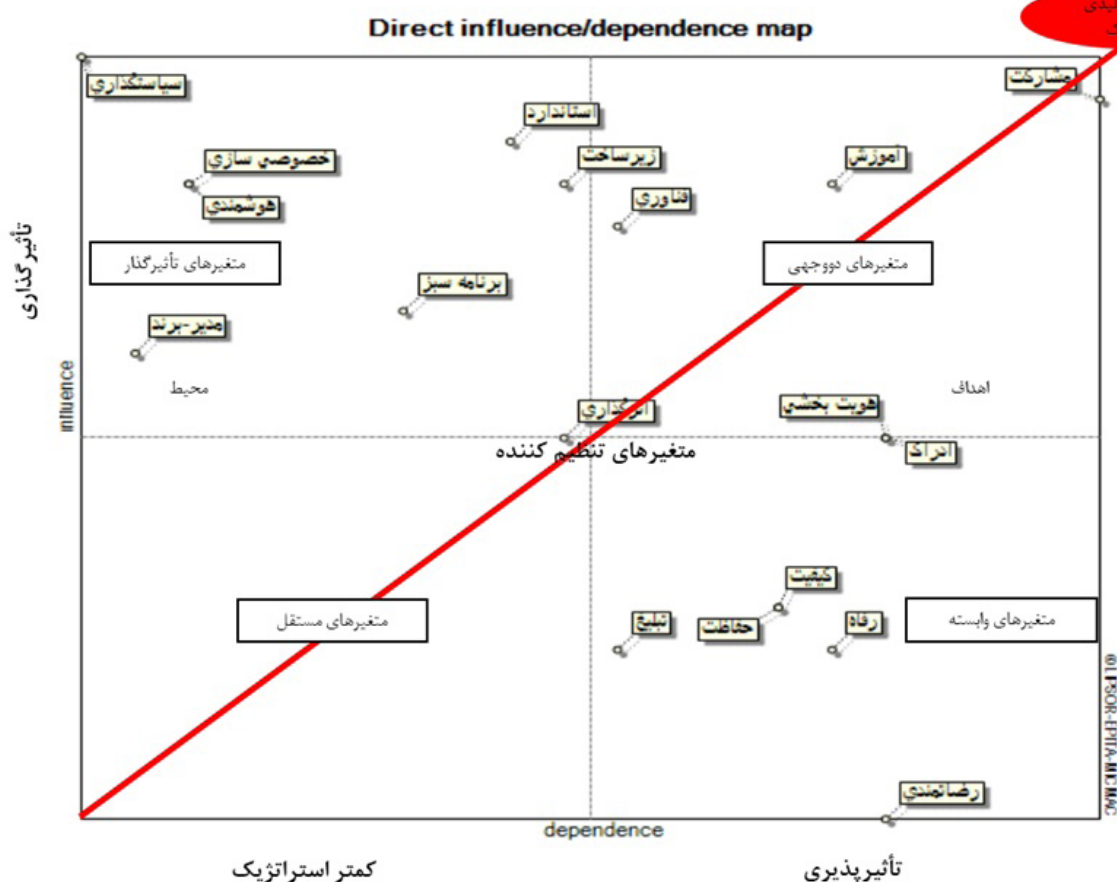

تصویر ۶. نقشه اثرگذاری و اثرپذیری غیرمستقیم بالقوه. مأخذ: نگارندگان.

سناریونویسی با سناریویوارد

سناریوها در چهار سطح آینده‌های ممکن، باورکردنی، محتمل و مطلوب مورد ارزیابی قرار می‌گیرند:

سیستم متصل نیستند و روابط بسیار کمی با آن دارند. نمودار فاقد چنین متغیری است. منطقه چهار: این ناحیه، متغیرهای تأثیرپذیر یا خروجی را

تصویر ۷. منطقه‌بندی عوامل پیشران. مأخذ: نگارندگان.

نتیجه گیری

مقاله حاضر با استفاده از دو تکنیک شناسایی پیشران‌های کلیدی و سناریونویسی به منظور تحلیل آینده توسعه پایدار و خلاق گردشگری ماجراجویانه در کویر مرنجاب، با هدف تلاش برای تبدیل این ناحیه به یک مقصد گردشگری بین‌المللی انجام شد. گردشگری در نواحی دورافتاده و بکر حائز اهمیت است؛ زیرا با توسعه گردشگری ماجراجویانه معنای اوقات فراغت و تفریح تغییر می‌کند. گردشگران همراه با گذران فراغت و یادگیری، سعی می‌کنند تا زندگی روزمره خود را معنا بخشند. این دیدگاهی است که تغییر مفاهیم را از طریق توسعه پایدار و تحولات تکنیکی میسر می‌داند و ذهن و اندیشه انسان را هدف می‌گیرد. رویکرد جامع و آینده‌نگر نسبت به واقعیت نواحی کوچک‌مقیاس، راه‌حل مناسبی برای توسعه ذره‌بینانه گردشگری است. توسعه گردشگری ماجراجویانه به طور فزاینده‌ای دلیل بالارفتن قابلیت زیست نواحی مستعد و بهبود شرایط زندگی جوامع بومی است. از این رو، باید برای رسیدن به نتایج دلخواه و هدفمند از فرصت سرمایه‌گذاری خصوصی استفاده کرد. بهبود کسب و کارهای خانوادگی بومیان در حوزه گردشگری، برنامه‌ریزی در سطح کلان و خرد و اجرای سیاست‌های پایدار گردشگری، زمینه‌های همگرایی و ارتباط نزدیک جامعه میزبان و گردشگر را فراهم می‌سازد. مسیر توسعه گردشگری در سایر کشورها گویای این امر است که برای دستیابی به پیشرفت، سازوکاری مبتنی بر اصول اساسی برآمده از مبانی ارزشی، فرهنگی و شناختی آنها تعریف می‌شود و قوانین و سیاست‌های گردشگری در پیوند با سایر برنامه‌های توسعه‌ای هستند. تحلیل نخبگان این است که سیاست‌های گردشگری با اهداف و ظرفیت‌های موردنظر فعالان این حوزه هم‌راستا و متوازن نیست. نتایج مطالعات پیشین و مصاحبه با نخبگان نشان می‌دهد که شرایط جغرافیایی کویر مرنجاب و ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی آران و بیدگل یک فرصت ایده‌آل برای آینده است. بنابراین ضروری است که مؤلفه‌های اقلیم و مخاطرات محیطی به درستی تحلیل و پیش‌بینی شوند. این گزارش، راهنمایی برای برنامه‌ریزان و محققان گردشگری ماجراجویانه است تا جایگاه متغیرها نسبت به یکدیگر را بسنجند. همان‌طور که بیان شد، مهم‌ترین چالش‌های گردشگری سیاست‌های حاکم هستند که بر سایر مؤلفه‌ها اثرگذاراند. توسعه خلاقانه زیست‌بوم زمانی موفق خواهد بود که از بدنه جامعه به قوانین کارآمد برسیم. در این زمان، یک کل منسجم از جامعه بومی شکل می‌گیرد و با افزایش میزان مشارکت، سرمایه اجتماعی و فرهنگی تقویت می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که شیوه حکمرانی شاخصی کلیدی و اثرگذار در مسیر سرمایه‌گذاری است. سرانجام با پایان یافتن مخاطره

آینده ممکن: هر اتفاقی اعم از خوب یا بد، محتمل یا بعید که امکان دارد در آینده رخ دهد.

آینده باورکردنی: موقعیت‌هایی که می‌توانند در آینده محقق شوند اما با دانش فعلی بشر امکان‌پذیر نیستند.

آینده محتمل: به احتمال بسیار زیاد با استمرار روندهای کنونی به وقوع خواهد پیوست.

آینده مطلوب: مطلوب‌ترین و ارجح‌ترین رویداد آینده به شمار می‌رود. برخلاف سایر آینده‌ها که از نوع دانش شناختی‌اند، این آینده برانگیزاننده است (Voros, 2003).

گردشگری تأثیرات بسیاری بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جامعه میزبان می‌گذارد؛ پس با توجه به مزایا و منافع که دارد، لازم است برنامه‌ریزی و مدیریت هدفمند گردشگری شکل گیرد. امروزه استفاده از روش‌های نوین آینده‌پژوهی به خصوص، سناریونویسی به منظور ارائه راهبردهای انعطاف‌پذیر و قابل تحقق رایج است. در پرسشنامه دیگری، ۱۲ متغیر حاصل از مناطق یک، دو و استراتژیک به‌عنوان پیشران‌های کلیدی تدوین شد و در اختیار محققان قرار گرفت تا از این طریق سناریوهای سازگار و قوی گردشگری ماجراجویانه را تبیین کنند. هر متغیر با طیفی از وضعیت‌های مختلف در سه حالت تداوم، وخامت و رشد قرار می‌گیرد. در واقع، این وضعیت‌ها مربوط به هریک از پیشران‌ها هستند و راهبردهایی برای توسعه گردشگری ماجراجویانه در آینده‌ای قلمداد می‌شوند که احتمال وقوع دارند. وضعیت‌های مختلفی برای ۱۲ عامل کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری ترسیم شد. از ترکیب این تعداد وضعیت‌های احتمالی، ۳۵۶۰ سناریوی ترکیبی استخراج شد که شامل همه وضعیت‌های احتمالی آینده از قوی، ضعیف و سازگار هستند.

بر طبق جدول ۵ سناریوهای ارائه‌شده، یک سناریوی قوی و سه سناریو با سازگاری بالا و احتمال وقوع بیشتر دارند که نتایج همه آنها حاکی از تداوم روند کنونی در آینده میان مدت است. طبق نتایج به‌دست‌آمده، خصوصی‌سازی در حوزه گردشگری، بیشترین ارزش سازگاری را در بین دیگر وضعیت‌های احتمالی داراست. گردشگری ماجراجویانه در اقلیم‌هایی که ظرفیت‌های مناسب برای فعالیت‌های مهیج دارند، قابل توجه است. همان‌طور که محققان نشان داده‌اند، بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان، تأمین تجارب کیفی برای گردشگران و حفظ کیفیت محیط زیست از آثار بااهمیت گردشگری پایدار است. سناریوها تداوم وضعیت کنونی را نشان می‌دهند. بهترین سناریوی پیشران برای توسعه گردشگری، یک سناریوی قوی است که ۱۲ عامل کلیدی آن، جزء عوامل مطلوب هستند. کوچکترین تغییر و تحول در سیاست‌ها و قوانین حاکم و خصوصی‌سازی، راهگشای تحولات اساسی است و نتایج قابل توجهی خواهد داشت.

- جهانی همه‌گیری کووید ۱۹، بسیاری از کشورها اقتصاد خود را اصلاح می‌کنند تا خسارت‌های ناشی از این بحران اقتصادی را جبران کنند. بهسازی حوزه گردشگری سبب ایجاد اشتغال، افزایش تولید ناخالص داخلی و در نهایت رفاه و بهبود وضعیت معیشتی مردم می‌شود. در نتیجه، پویایی اقتصاد روستایی ایران از طریق رشد انواع فعالیت‌های گردشگری امری الزامی است. در نهایت راهکارها و پیشنهاداتی ارائه می‌شود.
- ۱- بازنگری در سیاست‌ها و قوانین حاکم بر گردشگری ایران با هدف تسهیل جذب انواع گردشگر به‌ویژه گردشگران حرفه‌ای؛
- ۲- تسریع روند خصوصی‌سازی در گردشگری؛
- ۳- مدیریت و برنامه‌ریزی‌های منسجم در سطح میانه و خرد و یکپارچه کردن نظام گردشگری ایران؛
- ۴- مطالعه و بررسی شاخص‌های جهانی گردشگری و نسبت آن‌ها با موقعیت ایران؛
- ۵- بررسی گردشگری نوین با تأکید بر گردشگران حرفه‌ای؛
- ۶- شناسایی ظرفیت‌های گردشگری مناطق جغرافیایی و ارائه طرح‌های توسعه با هدف کاهش مخاطرات زیست‌بوم.

جدول ۵. سناریوهای با سازگاری قوی و وضعیت‌های احتمالی. مأخذ: نگارندگان.

سناریوی قوی	سناریوی محتمل شماره ۱	سناریوی محتمل شماره ۲	سناریوی محتمل شماره ۳
وزن: ۱۹۶۷۶۸	ارزش سازگاری: ۱	ارزش سازگاری: ۱	ارزش سازگاری: ۱
تأثیر کل: ۱۳۳	وزن: ۱۳۷۸۲۵	تأثیر کل: ۱۲۷	تأثیر کل: ۱۳۰
سیاست‌ها و قوانین: رشد	سیاست‌ها و قوانین: تداوم	سیاست‌ها و قوانین: تداوم	سیاست‌ها و قوانین: تداوم
خصوصی‌سازی: رشد	خصوصی‌سازی: رشد	خصوصی‌سازی: تداوم	خصوصی‌سازی: تداوم
مدیریت هوشمند و خلاق: تداوم	مدیریت هوشمند و خلاق: رشد	مدیریت هوشمند و خلاق: تداوم	مدیریت هوشمند و خلاق: تداوم
استانداردسازی: تداوم	استانداردسازی: تداوم	استانداردسازی: تداوم	استانداردسازی: تداوم
توسعه زیرساخت‌ها: رشد	توسعه زیرساخت‌ها: تداوم	توسعه زیرساخت: وخامت	توسعه زیرساخت: وخامت
مدیریت و برنامه‌ریزی سبز: تداوم	مدیریت و برنامه‌ریزی سبز: تداوم	مدیریت و برنامه‌ریزی سبز: تداوم	مدیریت و برنامه‌ریزی سبز: تداوم
مدیریت یکپارچه برند: رشد	مدیریت یکپارچه برند: تداوم	مدیریت یکپارچه برند: تداوم	مدیریت یکپارچه برند: تداوم
آموزش و توانمندسازی: تداوم	آموزش و توانمندسازی: تداوم	آموزش و توانمندسازی: وخامت	آموزش و توانمندسازی: تداوم
مشارکت و انسجام ذی‌نفعان: تداوم	مشارکت و انسجام ذی‌نفعان: تداوم	مشارکت و انسجام ذی‌نفعان: تداوم	مشارکت و انسجام ذی‌نفعان: تداوم
استفاده از فناوری‌های پیشرفته و توسعه گردشگری مجازی: رشد	استفاده از فناوری‌های پیشرفته و توسعه گردشگری مجازی: رشد	استفاده از فناوری‌های پیشرفته و توسعه گردشگری مجازی: تداوم	استفاده از فناوری‌های پیشرفته و توسعه گردشگری مجازی: تداوم
ارزیابی اثرات زیست‌محیطی: رشد	ارزیابی اثرات زیست‌محیطی: تداوم	ارزیابی اثرات زیست‌محیطی: تداوم	ارزیابی اثرات زیست‌محیطی: تداوم
هویت‌بخشی به جامعه بومی: تداوم	هویت‌بخشی به جامعه بومی: تداوم	هویت‌بخشی به جامعه بومی: تداوم	هویت‌بخشی به جامعه بومی: تداوم

پی‌نوشت‌ها

۵. Less museums, more squares
۶. Micmac
۷. Senariowizard

۱. World Travel & Tourism Council (WTTC)
۲. WTTC, 2013
۳. SIT
۴. Creative Tourism

- Inx, the Accommodation Sector in Western Uganda. *Tourism and Hospitality Research*, 3(21), 1-8.
- Buckley, R. (2004). The Effects of World Heritage Listing on Tourism to Australian National Parks. *Journal of Sustainable Tourism*, 12(1), 70-84.
 - Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future. *Tour Manage*, 21(1), 97-116.
 - Carter, R. W., Thok, S., O'Rourke, V. & Pearce, T. (2015). Sustainable Tourism and Its Use as a Development Strategy in Cambodia: a Systematic Literature Review. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(5), 797-818.
 - Chen, C. F. & Chou, S. H. (2019). Antecedents and Consequences of Perceived Coolness for Generation Y in the Context of Creative Tourism-A Case Study of the Pier 2 Art Center in Taiwan. *Tourism Management*, (72), 121-129.
 - Chol, H. S. (2003). *Measurement of Sustainable Development Progress for Managing Community Touris* (Unpublished Ph.D. Thesis IN Tourism). US, Texas A&M University.
 - Du Cros, H. (2001). A New Model to Assist in Planning for Sustainable Cultural Heritage Tourism. *International Journal of Tourism Research*, 3(2), 165-170.
 - Farid, S. M. (2015). Tourism Management in World Heritage Sites and Its Impact on Economic Development in Mali and Ethiopia. *Procedia-Social and Behavioral Science*, (211), 595-604.
 - Joppe, M. (2018). Tourism Policy and Governance: Quo Vadis? Tourism Management Perspectives. *Tourism Management Perspectives*, (25), 201-204.
 - Kim, H. (2013). The Concept & Strategy of Creative Tourism Policy of Korean Tourism. *Journal of Global Tourism Research*, (2), 8- 20.
 - Kosow, H., & Gabner, R. (2008). *Methods of Future and Scenario Analysis: Overview, Assessment, and Selection Criteria* (DIE Studies, 39). Bonn: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik gGmbH.
 - Pearce, D. G. & Butler, R. W. (Eds.). (1993). *Tourism Research: Critiques and Challenges*. London: Routledge.
 - Richards, G. & Raymond, C. (2000). Creative Tourism. *Atlas News*, (23), 16- 20.
 - Seyfi, S., Hall, C. M. & Fagnoni, E. (2018). Managing World Heritage Site Stakeholders: a Grounded Theory Paradigm Model Approach. *Journal of Heritage Tourism*, 1(1), 1-17.
 - Smith, J., Reid, S. & McCloskey, R. (2007). The Effectiveness of Regional Marketing Alliances: A Case Study of The Atlantic Canada Tourism Partnership 2000- 2006. *Tourism Management*, 29(3) 581-593.
 - Soria, A. C. R. & Molendowska-Ruiz, J. E. (2014). *Reinventing Costa del Sol Through Creative Tourism*. Retrieved Octobr 19, 2021, from <http://www.slideshare.net/AntonioCarlos11/reinventing-costa-del-sol-through-creative-tourism-byeconomia-creativa-consultancy-november-2014-41948013>
 - Trauer, B. (2006). Conceptualizing Special Interest Tourism-framework for Analysis. *Tourism Management*, 27(2), 183-200.
 - Voros, J. (2003). A Generic for Sight Process Framework. *For Sight*, (5), 10-21.
 - Vujadinovic, S., Sabic, D., Joksimovic, M., Golic, R., Gajic, M., Zivkovic, L. & Milincic, M. (2013). Possibility for Mountain-Based Adventure Tourism: the Case of Serbia. *Bulletin of Geography. Socio-*
 - بسته‌نگار، مهرنوش، حسنی، علی و خاکزار بفرویی، مرتضی. (۱۳۹۶). طراحی مدل مفهومی گردشگری خلاق. *گردشگری و توسعه*، ۶(۲)، ۸۱-۱۰۸.
 - خاکساری، علی و دهقانی، معصومه. (۱۳۹۳). ظرفیت گردشگری ماجراجویانه در کویرهای ایران با استفاده از تکنیک (SWOT). *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۲۲-۱(۲۷)، ۱-۲۲.
 - رضوانی، محمدرضا؛ بدری، علی و ترابی، ذبیح‌الله. (۱۳۹۸). بررسی ادراک ذی‌نفعان از تحقق گردشگری حامی فقرا در روستاهای منتخب استان سمنان. *مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۱۷(۱)، ۱-۲۴.
 - صابری‌فر، رستم و نیت‌مقدم، صالحه. (۱۳۹۷). تحلیل میزان موفقیت در دستیابی به شهرهای خلاق و نوآور (مطالعه موردی: شهر فردوس). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۴۴(۴)، ۶۱۳-۶۲۷.
 - صابری‌فر، رستم. (۱۳۹۹). نقش گردشگری خلاق در ماندگاری گردشگران و اثر آن بر توسعه اقتصادی (نمونه موردی بشرویه خراسان جنوبی). *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۴(۴)، ۱۷۷-۲۰۷.
 - صادقیان، نجمه؛ کیانی سلمی، صدیقه و غلامی، یونس. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل اثربخش بر توسعه گردشگری خلاق و تأثیر آن بر پایداری رفتار از دیدگاه گردشگران در مناطق روستایی شهرستان بروجن. *پژوهش‌های روستایی*، ۱۱(۴)، ۶۹۶-۷۱۱.
 - صفاری، مرجان؛ حیدری، کلثوم و لطیفی‌فرد، مهدی. (۱۳۹۹). تأثیر مشارکت پایدار در گردشگری ماجراجویانه بر توانمندسازی زنان. *مطالعات مدیریت ورزشی*، ۱۲(۵۹)، ۱۱۳-۱۳۴.
 - زرغام بروجنی، حمید و صداقت، مریم. (۱۳۹۷). مدل فرآیندی توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران، نظریه داده‌بنیاد با تأکید بر برنامه‌های پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. *گردشگری و توسعه*، ۷(۳)، ۲۵-۷۳.
 - کردوانی، پرویز. (۱۳۷۵). *مناطق خشک*. ج ۲. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
 - کردوانی، پرویز. (۱۳۸۳). جاذبه‌های گردشگری بیابان‌ها و کویرهای ایران. *کیهان فرهنگی*، ۲۳(۲۲۱)، ۲۳-۲۸.
 - کریمی، جواد؛ سلطانیان، لایلا و بجانی، ابوالفضل. (۱۳۹۹). طراحی مدل توسعه گردشگری ماجراجویانه ورزشی براساس نظریه داده‌بنیاد. *مطالعات مدیریت ورزشی*، ۱۲(۶۰)، ۶۱-۸۲.
 - محرم‌زاده، مهرداد؛ گنجی ایمچه، حسین؛ حسینی، میرابراهیم و گنجی ایمچه، محسن. (۱۳۹۹). تدوین راهبردهای ایجاد قطب گردشگری ماجراجویانه در کوهستان‌های اردبیل با استفاده از تکنیک (SWOT). *پژوهش‌های فیزیولوژی و مدیریت در ورزش*، ۱۲(۳)، ۱۸۵-۱۹۱.
 - میرتقیان رودسری، سیدمحمد. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی کاربرد مدل‌سازی معادلات ساختاری در پژوهش‌های ایرانی گردشگری. *گردشگری و توسعه*، ۸(۳)، ۱۲۴-۱۴۶.
 - Arcad, J., Godet, M., Meunire, F. & Roubelat, F. (2003). Structural Analysis with the MICMAC Method & Actors' Strategy with MACTOR Method. *Futures Research Methodology*, 7(33), 20-41.
 - Asmelash, A. G. & Kumar, S. (2019). The Structural Relationship between Tourist Satisfaction and Sustainable Heritage Tourism Development in Tigray, Ethiopia. *Heliyon*, 5(3), e01335.
 - Beedie, P. (2003). Mountain Guiding and Adventure Tourism: Reflections on the Choreography of the Experience. *Leisure Studies*, 22(2), 147-167.
 - Bowitz, E. & Ibenholt, K. (2009). Economic Impacts of Cultural Heritage - Research and Perspectives. *Journal of Cultural Heritage*, 10(1), 1-8.
 - Bright, A. (2014). Spatial Analysis of Tourism Income Distribution

Economic Series, (19), 99-111.

- Weber, K. (2001). Outdoor Adventure Tourism, A Review of Research Approaches. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 360-377.
- Yun, H. J., & Zhang, X. (2016). Cultural Conservation and Tourism Development in the Consolidation Stage of the Tourism Area Life

Cycle Model. *Tourism Planning & Development*, 14(3), 1-16.

- Zhang, Y., & Xie, P. F. (2019). Motivational Determinates of Creative Tourism: a Case Study of Albergue Art Space in Macau. *Current Issues in Tourism*, 22(20), 2538-2549.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Tourism of Culture journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

عبدلی، ناهید. (۱۴۰۱). واکاوی پیشران‌های مؤثر و تدوین سناریوهای توسعه گردشگری ماجراجویانه در کویر مرنجاب. گردشگری فرهنگ، ۳(۱۰)، ۱۷-۲۸.

DOI: 10.22034/TOC.2022.325739.1073

URL: http://www.toc-sj.com/article_153533.html

